

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๗
จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓
ตอนที่ ๒

ที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพ

สมบุญ สิงห์เสถียร
ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส

วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

สมบุญ สิงห์เสนี

ชาติ ๒๔๐๘

มรณะ ๒๔๓๕

คำนำ

นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ต. หลวงไกรธามาตย์) มาแจ้งความ
จำนงว่า จะขอรับเรื่องเกี่ยวกับจดหมายเหตุ ไปพิมพ์เป็นที่ระลึกใน
งานประชุมเพลิงศพ สัมบุญ สิงห์เสนี ผู้เป็นมารดา

สัมบุญ สิงห์เสนี บุตรนายกิตและลำริศ ตำบลบ้านบึงสีนระวา
อำเภอวังกระโจม จังหวัดนครนายก เกิดเมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๘
เป็นภรรยาหม่อมมาตย์ตรี นายพันตรี พระยาไกรโกษา (ทัต สิงห์เสนี)
มีบุตรคนเดียว คือ นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ต. หลวงไกรธามาตย์)

สัมบุญ สิงห์เสนี มีอายุเจริญมาถึงปีที่ ๗๓ เริ่มป่วยเป็นโรค
ไตพิการ และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

กรมศิลปากรเห็นว่า ถ้าได้พิมพ์จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมร
และญวนในรัชกาลที่ ๓ เป็นที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพคราวนี้จะ
สมควรอย่างยิ่ง เพราะว่า เรื่องราวที่ปรากฏในจดหมายเหตุนั้น
เกี่ยวข้องกับประวัติท่านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) ซึ่งเป็นต้น
สกุลสิงห์เสนี ที่มีอยู่หลายประการ และเวลานี้ กรมศิลปากรกำลัง
รวบรวมจดหมายรายงานทัพ, ใบบอก, ท้องตรา, หมายรับสั่ง
 ฯลฯ ซึ่งเป็นจดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวนสมัยนั้น จัดเข้า
เรื่องตามลำดับนี้ แล้วทำคำอธิบายเหตุการณ์ โดยย่อเป็นปี ๆ ไป
สำหรับนำทางให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ง่าย และสอบส่วนข้อความ

ประกอบความรู้ทางประวัติศาสตร์ตอนนั้นโดยสะดวก เรื่องกรม
 คิดป่ากรเก็บรวบรวมไว้มาก จะเป็นเครื่องมือสำคัญของนักศึกษา
 ประวัติศาสตร์ในกาลต่อไป ที่จัดให้พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาค
 ที่ ๖๘ นับเป็นตอนที่ ๓ คือเหตุการณ์ตั้งแต่ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕
 จนถึง ปีชง พ.ศ. ๒๓๘๒ ส่วนที่พิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๘
 นี้ นับเป็นตอนที่ ๒ คือเหตุการณ์ส่วนหนึ่งในปีชวด พ.ศ. ๒๓๗๓
 กรมคิดป่ากรขออนุโมทนาทุกศด ที่นายถนอม สิงห์เสนี (พ. ต.
 หดวงไกรธามาตย์) บำเพ็ญเป็นปฏิการะแต่สมัยบุญ สิงห์เสนี ผู้มารดา
 ตามจิตยักตะเรทีบุคคลเป็นดำดัมมา เพื่อเพิ่มพูนมณูญยานิสงส์ ให้
 ดำเนินตามควรแก่คติในล้มปราชญ์ทุกประการ

กรมคิดป่ากร

วันที่ ๒๘ เมษายน พ. ศ. ๒๔๘๑

เจ้าพนักงานหอสมุด

จดหมายเหตุ

เกี่ยวกับเขมรและญวนในรัชกาลที่ ๓ .

ตอนที่ ๒

เหตุการณ์ในปีชวด พ. ศ. ๒๓๘๓

ญวนตั้งกองทัพมากำกับเมืองเขมร และเข้าควบคุมการบ้านเมืองเขมร ด้วยหวังจะรวบรวมรัตตตอนเมืองเขมร เขารวมเข้าไปไว้ในอาณาจักรญวน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สมุหนายกเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกออกไปตั้งมั่นอยู่ที่เมืองพิศของ คอยคุมเชิงระวังมิให้ญวนรุกเข้ามาก และคอยหนุนบำรุงเขมรเท่าที่จะมีโอกาสช่วยได้

แต่เพื่อให้ทราบเหตุการณ์ครั้งนั้นตลอด จำเป็นจะต้องเล่าถอยขึ้นไปถึงเรื่องเดิม ที่เป็นสาเหตุให้เกิดกระทบกระทั่งกันในระหว่างไทยกับญวนติดต่อเป็นลำดับมา คือ เดิมพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้มีพระราชไมตรีเกี่ยวข้องกับญวน ครั้งพระเจ้าเวียดนามยาดอง (องเชียงสือ) แห่งญวนแตกหนีมา ฝ่ายไทยช่วยหนุนบำรุงญวน จนเมื่อพระเจ้าเวียดนามยาดองปราบกบฏราบ

คาบแล้ว ต่อมาพระเจ้าเวียดนามยาดของอยากจะได้เมืองพุทไธมาศ
ของไทย จึงได้เจ้าเมืองเก่าออก และตั้งขุนนางญวนมาเป็นแทน
แล้วมาทูลขอภายหลัง ก็ได้เมืองพุทไธมาศไปโดยสะดวก

มาในรัชกาลที่ ๓ ญวนยังกันเอาเมืองเขมรไปเป็นสิทธิ์ของตน
เป็นเหตุให้ไทยไม่พอใจมาก แต่ก็ยังพยายามรักษาทางพระราชไมตรี
ให้คงอยู่เป็นปกติ

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ ญวนกันเอาเขตต์แดนเมืองเวียงจันทน์คอบน
ไปอีกเท่า ฝ่ายไทยจึงเดือดจะอดกั้น พอเกิดกบฏขึ้นในเมืองญวน
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๖ ไทยเห็นเป็นโอกาสสมควรจะทำตอบญวนบ้าง
จึงส่งกองทัพออกไปทั้งทางบก ทางเรือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา
(สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการไปทางบก เจ้า
พระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) เป็นแม่ทัพเรือ บังเอิญกองทัพเรือไป
ทำการอ่อนแอ ในที่สุดต้องถอยทัพกลับหมด กองทัพเรือถอยมาตั้ง
พักอยู่จันทบุรี ฝ่ายกองทัพบกยกมาตั้งมั่นอยู่เมืองพัทลุง องค์เคยน
กุนแม่ทัพญวนทราบว่าการกองทัพไทยถอยหมดแล้ว ก็ให้องค์จันเบยพา
สมเด็จพระอุทัยราชาธิบดีมาตั้งอยู่ที่เมืองพนมเปญ

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๘๒ เจ้าองค์อิม ซึ่งไทยช่วยหนุนบำรุงให้ปก
ครองเมืองพัทลุง อยากจะไปเป็นกษัตริย์กรุงกัมพูชา เพราะ
รู้ไม่เท่าความคิดญวน เอาใจออกหากจากไทย ดอบกवादต้อน
ครัวเมืองพัทลุงหนีไปเมืองพนมเปญ แต่พระพิทักษ์บดินทร (โสม)

พระนรินทร์โยธา (น้อง) ยกมาสะกดกันเอาครัวไว้ได้ พอข่าวทราบ
มาถึงกรุงเทพ ฯ ก็โปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
เป็นแม่ทัพใหญ่ รับยกออกไปเมืองพัทลุงทันที

เจ้าองค์ อ๋อมไปอยู่เมืองพนมเปญ ญวนก็จับส่งไปเมืองเว้ หาได้
สนับสนุนให้เป็นกษัตริย์ครองกรุงกัมพูชาไม่

รุ่งขึ้น พ.ศ. ๒๓๘๓ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
ยกไปล้อมเมืองโพธิ์สัตว์จับญวนได้มาก แต่เดี๋ยวก็ปล่อยญวนชะเคย
เหต่านักตบคนไปหมด เพื่อช้อนความคิดของญวน ซึ่งมีเรื่องราว
เป็นหลักฐานปรากฏอยู่ในเอกสารต่อไปนี้

ตำนานหอสมุด

ฉบับที่ ๑

ข้อความในบอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

วัน เดือน ๗ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. (๒๓๖๓) ปัดขยญวนเมือง
โพธิสัตว์ ไปทางบกชาย ๑๕๐๐ คน ไปทางเรือชายหญิง ๘๐๐ คน
(รวมเป็น) ๒๓๐๐ คน

จดหมายตำรวจที่ ๗ ว่าทางบกทางเรือเป็นญวน ชายหญิง
๒๓๐๕ คน

วันศุกร์เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวดโทศก (พ.ศ. ๒๓๘๓) จหมื่น
ธรรมเพชฌัญญอดิศัย หลวงนายสังข์ หมั้นราชฤทธิ หมั้นจินตารักษ์ ตำรวจ
ที่ ๗ กอหนังสือบอก ฯ พล ฯ สุ่มนายกเข้ามาแจ้งราชการณ
กรุงเทพ ฯ เป็นหนังสือบอก ฯ พล ฯ ด้วย ส่ง..... โพธิสัตว์ ๑.....
.....ญวน ส่งกระวาน ๑ ส่งครัวเมืองพ็อง ส่งครัวเมืองพตาน
ส่งครัวเมืองชุมพร ๑ ส่งเงินด้วย (เป็น) ๓ ตำเนาหนังสือ ฯ พล ฯ
มีไปเถิงองค์ผู้ใหญ่เมืองเว้ ๑ หนังสือสัญญาญวนฉบับ ๑ (เป็น) ๒
ต้นหนังสือญวนฉบับ ๑ (รวมเป็น) ๒ ต้นหนังสือขุนรามาภิรักษ์ ต้น
หนังสืออุปหาตเมืองอุบล ด้วยครัวพระอินทร์เชียงใหม่ ๑ ต้นหนังสือ
หลวงกำจร ต้นหนังสือขุนนางจ้านง ว่าด้วยครอบครัวทวดเดชเมือง
พ็องหนีไปชำระได้ ๑ ครัวเมืองพ็อง เมืองพตาน กับส่งเงินด้วย ๑

(เป็น) ๒ หางว่าจนวนนครวเมืองชุมพรเก่าใหม่ ๓ (เป็น) ๔
 (รวมเป็น) ๓๐ ระเบียบ ยังไม่ได้บอก กับส่งญวนเขมรจับได้ที่
 เมืองบริบูรณ์ส่งเข้ามา อ้ายสัวแก้ว ๓ อี้เตียบเมีย ๓ (เป็น) ๒
 บุตรอี้เตียงแดน ๓ (เป็น) ๓ อี้หมาย ๓ บุตรอี้เกรียงดูน ๓ (เป็น)
 ๒ อ้ายคิแดน ๓ อี้สัวแดน ๓ (เป็น) ๒ (รวมเป็น) ๗ คน ให้หลวงศรี
 สัมปัตนายกองเกวียนเมืองกบิรินทร์คุมมายังไม่ถึง

ไบบอก ๆ พล ๆ สุ่มหนายกว่าได้ยกมาเมืองบัตบองณวันแรม
 ๗ ค่ำเดือนยี่ พระยาสังขโตก พระหุดวงขุนหมื่น นายไพร่ ๖๐๐ คน
 เมืองตะคร้อนายไพร่ ๒๐๐ คน เมืองกรองนายไพร่ ๒๐๐ คน เมือง
 ชตุงนายไพร่ ๓๐๐ คน (รวมเป็น) ๓๓๐๐ คน สิ่งของในค่ายเมือง
 โพธิ์สัตว์ (คือ) ข้าวสาร ๓๓๖ เกวียน ข้าวเปลือก ๓๒๐
 เกวียน บินใหญ่เหล็กกระสุน ๒ | ๕ (เป็น) ๓ บินใหญ่ทองกระสุน
 ๒ | ๕ (เป็น) ๒ (รวมเป็น) ๕ บินหามแดงเหล็ก ๒๓ บินหามแดง
 ทอง ๓๓ รวมเป็น ๓๖ บินคาบศีลาตีมีเครื่องพร้อม ๒๗ บินคาบศีลา
 ตีมีแต่ด้ากต้อง (เป็น) ๓๒ บินคาบชุก ๒๗๐ กระสุนใหญ่ ๒ | ๕ | ๕
 ๓๓๓
 กระสุน กระสุนหามแดง ๓๕๓๕ กระสุน กระสุนคาบศีลา ๓๖๒๒๐
 กระสุน ดินดำหนัก ๓๔ หาบ ๓๓ ชั่ง ดินประดีขาว ๒๖ หาบ ๘๐
 ชั่ง ดูปันถัน ๕ หาบ ๔๓ ชั่ง เชนงไม้ ๓๘๖ อ้น ลูกหน้าไม้
 ปตายเหล็ก ๓๘๐ อ้น โต ๔๘ บาน คาบยาว ๕ คาบสั้น ๕ (เป็น)

๖

๗ เด่ม ฆ้องโหม่งใหญ่ ๑ ฆ้องโหม่งเล็ก ๒ (เป็น) ๓ ใบ เหล็กก้อน
๓๔ ก้อน ใ้ยม ๑๒ เด่ม ขวานหมู ๑๓ เด่ม ผาด ๑๒๐ เด่ม
ทวนมีด้าม ๑๐๖๑ เด่ม ทวนไม่มีด้าม ๒๐ เด่ม (รวมเป็น) ๑๐๘๑ เด่ม
พด ๒๕ ดอก ใต้ชวาก ๓๒๘ ดอก ใต้ใหญ่ ๔ ดอก ขวากหตุ
เหล็กติดกระดาน ๕๘ แผ่น ขุ่ยรักษาค่ายจายุ ๓ ค่าย โกลกับ
เมืองโพธิ์สัตว์ ๘๐๐ เส้น พระยาปราจีน พระรามพิชัย พระชนะ
รณชิต พระวิชัยสงคราม พระยกบรมศรีโคราช นายไพร่ ๑๒๐๐
(เป็น) ๓๓๘๓ คน ดาวทำดำน เมืองสุพรรณ เมืองลพบุรี เมือง
อินท บินใหญ่จ่าง ๑ บินใหญ่ส้มมาทิสฐิ ๓ บินใหญ่ฤทธิภายัย
๑ (เป็น) ๕ บอก บินดำหรับเมืองบัตบอง ๑๑ (เป็น) ๑๖ บอก บิน
หามแดน ๓๐ บินคาบคีตา ๑๕๐๐ ดินดำหนัก ๓๐ หาบ เมืองชดุง
เมืองกรองกับครวเมืองตะคร้อโกดกะพงหลวง ให้ญวนเข้ามาอยู่
เมืองโพธิ์สัตว์ ค่าขอพระยาพิพัฒน์นอกราชการดำนญวน บอกมวณ
วันแรม ๑๒ ค่าเตอนย

ฉบับหนึ่งว่าหลวงกำจรใจราช ขุนนาคจ่าง ขุนนราบริรักษ์
ข้าหลวงอุปหาราชวงศ์เมืองอุบต บอกส่งทองเงินตั้งของแทนเงิน
ส่วยให้ หมวดพรหม หมื่นทิพ คุมลงมาเมืองอุบต ทองคำมุย ๑ ค่าตั้ง
๑ บาท เงินตราไทย เงินตราลาว เงินแน่น..... เงินน้ำหักคิดเป็นเงิน
๘ ชั่ง ๑ ค่าตั้ง ๑ เพอง ตั้งเมืองปาดัก ทองคำมุย ๑๒ ค่าตั้ง ๓ บาท

๑ สัณ ๑ เฟือง เงินตราไทย เงินตราดาว เงินแท่งมีด เงินราง
เงินแผ่นคู้ เงินน้ำหก คิดเป็นเงิน ๒๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๑ บาท ๑ สัณ ๑ เฟือง
ของแทนเงินด้วยส่งตามระยะทางเมืองอุบล เร่ว ๒ หาบ ๕๐ ชั่ง ครั่ง
๓ หาบ ๖ สัณ สัณ ๓ หาบ ๓๗ ชั่ง ไหม ๑ หาบ ๘๗ ชั่ง ๘ ตำลึง
เมืองปาดักเร่ว ๗ หาบ ๑๖ ชั่ง ครั่ง ๖๐ ชั่ง สัณ ๕๕ ชั่ง กับ
เกดยกด้อมได้ ครวเมืองพ้อง เพียววงศ์ไชยา ชายหญิง ๑๓๗ คน
ครวพระอินทร์เชียงใหม่ เมืองชุมพรตั้งอยู่บ้านพโถกชายหญิง ๑๖๐ คน
(เป็น) ๒๗๗ คน กับชำระใต้เก่าใหม่ฉกรรจ์ ๔๔๘ คน ครว ๑๗๑๗ คน
(เป็น) ๒๓๖๖ คน เด็กเมืองพ้องหนีไปแอบแฝงชำระใต้เมืองปาดัก
เมืองคำทองใหญ่ชายหญิง ๑๕ คน มอบให้ขุนบ้องพลชั้นไว้ แต่
เงินด้วย ๓๑ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑ บาท ๒ สัณ ๑ เฟืองนั้นเอาไว้ในกองทัพ
แต่ทองคำผุ ๓๓ ตำลึง ๒ บาท ๓ สัณ ๑ เฟือง ๑ โปมอบให้จะหมื่น
ธรรมเพชฌัญญกัศคัมเข้ามาตั้ง บอกมาวันพุธ แรม ๑๓ ค่ำ เดือนย
กระวานจัตขอมาหาบตะ ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ตั้งเข้าครั่งก่อน ๑๓ หาบ
ครั่งนเก่า ๗ หาบ ไหม ๑๕ หาบ ๒๒ หาบ ๓๕ บาท เป็นเงิน ๕๒ ชั่ง
๑๐ ตำลึง

ฯ พณฯ สุ่มุหนายกบออกขอเงิน.....ด้วยไว้กับเงินหลวงพระราช
ทานออกไปจากกรุงฯ เป็นเงินบักุนเงินหลวงพระราชทานแรกยกออกไป
๓๐ ชั่ง เมืองปาดัก ๗ ชั่ง ๓๑ ตำลึง ๓ สัณ เงินด้วยเมืองดีทันตร
๑๗ ชั่ง ๘ ตำลึง ๑ สัณ ๑ เฟือง เมืองอุบล ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๒ บาท

๓ สี่ตึง ๓ เพอง เมืองเด่นปาง ๓ ชั่ง ๓๒ ตำตึง ๓ บาท (เป็น)

๓๓ ชั่ง ๖ ตำตึง ๓ บาท (เป็น) ๖๓ ชั่ง ๖ ตำตึง ๓ บาท

เงินหลวงพระราชทานออกไป ๒๓๐ ชั่ง เงินค่านาเมืองนครราชสีมา
 ๒๒๗ ชั่ง ๑๙ ตำตึง ๒ บาท ๓ เพอง เงินส่วยของนอกพระราชวังบวร
 ๓๓ ชั่ง ๓ สี่ตึง ๓ เพอง (เป็น) ๓๔๐ ชั่ง ๑๙ ตำตึง ๓ บาท เงินส่วย
 เมืองป่าสัก ๕๒ ชั่ง ๓ ตำตึง ๓ เพอง เมืองอุบล ๔๙ ชั่ง ๑๙ ตำตึง
 ๓ บาท ๓ เพอง เมืองรัตนนคร ๔๔ ชั่ง ๔ ตำตึง ๒ บาท ๒ สี่ตึง เมือง
 เด่นปาง ๓ ชั่ง ๓๒ ตำตึง ๓ บาท (เป็น) ๓๕๐ ชั่ง ๘ ตำตึง ๓ บาท
 ๓ สี่ตึง ๓ เพอง (เป็น) ๒๙๓ ชั่ง ๘ ตำตึง ๒ บาท ๓ สี่ตึง ๓ เพอง
 เงินพระพิเรนทรเทพชำระมาแต่เมืองนคร ๔๓ ชั่ง ๑๕ ตำตึง (เป็น)
 ๕๖๕ ชั่ง ๓ ตำตึง ๒ บาท ๓ สี่ตึง ๓ เพอง บัชวดเงินหลวงพระราชทาน
 ออกไป ๒ ครั้ง ๒๐๐ ชั่ง บัมะแม ๒ ตำตึง ๓ บาท ๓ สี่ตึง บัวอก
 ๒ ชั่ง ๑๗ ตำตึง ๓ สี่ตึง เงินค่านาเมืองนครราชสีมาจำนวนบัระกา
 ๒๒ ชั่ง ๖ ตำตึง ๒ บาท บัจย ๓๐๒ ชั่ง ๓๓ ตำตึง ๓ บาท ๓ เพอง
 (เป็น) ๓๒๗ ชั่ง ๑๙ ตำตึง ๒ บาท ๓ เพอง เงินส่วยของนอกพระราช
 วังบวรของพระมหาพิชัยศตวรรษ ๒ ชั่ง ๑๔ ตำตึง ๒ บาท ๒ สี่ตึง
 กองพระมหาณรง ๗ ชั่ง ๕ ตำตึง ๒ สี่ตึง ๓ เพอง กองหลวงเทศศกรรรม
 ๓ ชั่ง ๓ บาท ๓ สี่ตึง (เป็น) ๓๓ ชั่ง ๓ สี่ตึง ๓ เพอง (เป็น) ๓๔๐ ชั่ง
 ๑๙ ตำตึง ๓ บาท เงินส่วยเมืองอุบล ๔๗ ชั่ง ๔ ตำตึง ๒ บาท ๓ สี่ตึง
 เมืองป่าสัก ๔๕ ชั่ง ๓ ตำตึง ๓ บาท ๓ สี่ตึง ๓ เพอง เมืองรัตนนคร

๒๖ ชั่ง ๑๖ ตำดิ่ง ๒ บาท ๓ เฟื้อง (เป็น) ๑๓๙ ชั่ง ๒ ตำดิ่ง ๓ บาท
 ๒ ตำดิ่ง ๑ เฟื้อง เงินรายพระพิเรนทรเทพชำระตรงมาแต่เมืองนครพนม
 ๔๓ ชั่ง ๑๕ ตำดิ่ง (รวมเป็น) ๕๖๓ ชั่ง ๑๗ ตำดิ่ง ๒ บาท ๒ ตำดิ่ง
 ๑ เฟื้อง

จำหน่ายจัตจอกระวานโพธิสัตว์ บัณฑิต ๒ ครั้งหนัก ๓๕ หาบ
 เงิน ๕๒ ชั่ง ๓๐ ตำดิ่ง จัตจอกขาวชนนางไว ๘ เมืองขาว ๑๑๕๙
 ๑๔
 ๐

เงิน ๑๑๙ ชั่ง ๔ ตำดิ่ง ๓ บาท ให้พระยาราชนิกรเอาไปราชการทาง
 เมืองกระพงดวาย เงิน ๕๐ ชั่ง (รวมเป็น) ๒๒๑ ชั่ง ๑๔ ตำดิ่ง ๓ บาท

ตำนานหอสมุด

ฉบับที่ ๒

สำเนาแปลอักษรสารแม่ทัพญวนถึงเจ้าพระยา
บดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เรื่องขอผูกทางไมตรีกับไทย

วันอังคารเดือนยชน ๓๓ ค่ำ ปีมชวดโทศก เทรนดิเตนไต แม่ทัพ
ใหญ่ ไห่ฮงเอียนงอยเหื่อง กับองพอดันบิน องทงเบี่ยน ถือหนังสือ
มาณศาตากดางข้างค่ายเมืองโพธิสัตว์ (แปลออกได้ความว่า)

เตนไตเตองกุญ แม่ทัพใหญ่ หนังสือมาแม่ทัพใหญ่นครไทย
โกยจิกได้ทราบ

ด้วยอยู่ณวันชน ๘ ค่ำเดือนนี้ องค์ โปนจิกได้ใช้กำลังเป็นทัพหน้า
ยกมารบเขมรเมืองโพธิสัตว์นั้น ทัพหน้ามาถึงกดางทางได้พบกับคนใช้
กวางเตตก กับคนปลัด ไปถึงว่าโกยจิกนำกำลังมาถึงเมือง โพธิสัตว์
แล้วโกยจิกได้ให้หนังสือบอกเป็นไมตรีอย่ารบแก่กัน จึงกวางเตตก,
กวางตะเวียนภูถือ, กวางพอดันบิน, กวางเทงเบี่ยนกับโกยจิกได้
เป็นไมตรีด้วยกัน จึงโกยจิกใช้กำลังตั้งขุนนางทั้งสี่คนกับไพร่พล
เครื่องศาสตราอาวุธไปทางบกทางน้ำ จะไปทัพหน้านั้นหาว่าเป็นแน่
ประการใดไม่ จึงหยุดกำลังอยู่กระพงหลวง ใช้คนนำเรียนถึงโปนจิก
จึงรู้ว่าโกยจิกหนักทางข้างหน้าข้างหลังจึงทำตอบถุก ครั้นถึงกวางเตตก
ไปแต่นำหนังสือฉบับหนึ่งไปนั้น โปนจิกตรูได้ใจแล้ว กวางเตตก,

กวางพอดันบิน, กวางเทิงเบียน, เรียนครบราชการ โภยจ๊กอยาก
 เป็นไมตรีเหมือนแต่ก่อน โปนจ๊กได้ทราบใจ โภยจ๊กถกถก กวาง
 เตตก, กวางพอดันบิน, กวางเทิงเบียน ได้เรียนว่า โภยจ๊กได้พูดว่า
 ๒ ฝ่าย บัดนี้ไม่ได้รบกันหยุดอยู่ก่อน ต้องการอะไรขุนนางทั้งต้นนั้น
 ก็ไปแล้ว โภยจ๊กก็ให้ไปทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ใ้การคนไป
 ว่าการเป็นไมตรีนั้น โปนจ๊กนึกคำ โภยจ๊กว่าการไมตรีก็เป็นแน่ไม่
 หดกเตยง แต่ทว่าการรบเป็นการช่ายชยาวแล้วเป็นการใหญ่ไม่อาจรบ
 แต่คนเดียว

จึงได้นำเนื้อความกับหนังสือไปทูลพระเจ้าเวียดนามคิดอ่านเห็น
 จะได้ออกชกตบคนมา ถ้าแต่ต้องพระนครเป็นไมตรีตั้งหนอนาประชา
 ราชฎรก็ตั้งชบาย แต่บัดนี้หยุดอยู่ได้ชาวคนใช้ไปกลับมาหนทาง
 ไช้ร่อนอยู่ไกลวันเดือนช่าอยู่ ถ้าต้องฝ่ายพร้อมตั้งทัพใหญ่ หั้นเหมือน
 สงสัยกันอยู่ ยังหาหนแน่สน ด้วยคำกวางเตตก, กวางชานพ, กวาง
 พอดันบิน, กวางเทิงเบียน พูดว่า โภยจ๊กก็ไปตั้งนั้น โภยจ๊กได้คิด
 เห็นก่อนนำกำลังไปจะคิดอ่านการไมตรี จึงไปนจ๊กบังคับกำลังทัพหน้า
 ให้หยุดก่อน ถ้า โภยจ๊กนำกำลังไปนั้น โปนจ๊กกำลังทัพหน้าอยู่ พวก
 ทัพหลังก็ไปนั้นสงสัย ถ้า โภยจ๊กคิดไปวันใดก็ให้มีหนังสือไปให้
 ด้วย บัดนี้ก็เป็นไมตรีด้วยกันอย่าสงสัยอีก ซึ่งการเขมรนั้น โภยจ๊กว่า
 กับกวางเตตก, กวางชานพ, กวางพอดันบิน, กวางเทิงเบียน ว่าเขมร
 มนยอนแหลมทั้งสองข้าง เคยคิดฉนหน้ามหนักไปเมืองพระตะบอง

พ้องหมดเรื่องน โภยจักกรุหาเบนเนการท่าผิตอยู่มันจึงคำรามว่า
 มากทำไม ด้วยเขมรชุนนางหมดกันทำเป็นชานอก มันชวณกันทำเป็น
 ชาคักฆ่าฟันกำลังและราษฎรญวนเป็นอันมากนั้น มันมีโทษ กับไปนจัก
 ก็เหมือนมีโทษกับนครไทย บดินชุนนางกับไพร่ญวนไปรบกับมัน ๆ
 ชนแข็งแรงไม่ทันระงับโทษลง จะให้ราษฎรมันอยู่สุขเหมือนแต่ก่อน
 บดินมันอยากดี จะไม่ฆ่าฟันมันอย่างไรได้ ความมันทำประการใด
 กให้รอดวย บดินเซคนมส์ตบญญาให้หาหนังสือมาให้ทราบเป็นการ
 แนบดิน, หนังสือมาณวนเดือนยบชวดโทศก (พ.ศ. ๒๓๘๓)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉบับที่ ๓

อักษรสารเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

ตอบแม่ทัพญวน

หนังสือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก อรรคมหาเสนาธิบดี
อภัยพิริยบรากรมุพาทู แม่ทัพใหญ่ ณกรุงเทพร ฯ ผู้สำเร็จราชการ
มายัง เตนไตเคื่องญวน แม่ทัพใหญ่ ณกรุงเวียดนาม ผู้สำเร็จราชการ
ด้วยมีหนังสือให้องเวียงนงอยเอ็ง กับกวานพอดนบิณ, กวาน
เทงเบี่ยน นำไปณเมืองโพธิสัตว์ เป็นอักษรญวนฉบับ ๓, สำเนา
อักษรเขมรฉบับ ๓ นั้น ได้แจ้งข้อความตามหนังสือ โทยจิกทุก
ประการแต่ก็มีความยินดียิ่งนัก ซึ่งโทยจิกได้นำเนื้อความกับหนังสือ
ซึ่งให้กวานเตตก กวานตะเวียนภู่สื่อ ไปกราบทูลพระเจ้ากรุงเวียด
นามให้ทราบ จะให้ทรงยินดีในทางพระราชไมตรี และไมตรีทั้งสอง
พระนคร ขุนนางราษฎรซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมาทั้งสองฝ่ายจะได้อยู่
เย็นเป็นสุขสบายนั้น ก็ชอบตามโบราณราชประเพณีสืบมาแต่ก่อนนั้น
ขอให้เทพยดาช่วยหนุนบำรุง โทยจิกให้สำเร็จทางพระราชไมตรีทั้งสอง
ตามพระนคร จะได้ปรากฏชื่อเสียงเป็นที่สรรเสริญแก่นานาประเทศ
อยู่ชั่วพาดินนั้น จึงให้พระอินทร์ ธิบาล, หลวงตบบาตาด, หลวงดีดี
เมืองนครมายินดีนั้น อย่าให้โทยจิกมีความรังเกียจสงสัยต่อไปเลย
ซึ่งว่าเขมรหัวเมืองทั้งปวงพากันไปเมืองพระตะบอง ชวนกันทำเป็น

ข้าศึกฆ่าฟันกำลังแฉะราษฎรญวน ว่ามีโทษอยู่เป็นอันมากนั้น ให้
 โภยจ๊กตรีตรองอดโทษหัวเมืองเขมรทั้งปวงไว้ก่อน ถ้าแฉะเจ้านาย
 พระยาพระเขมร ราษฎรหัวเมืองทั้งปวงคืนเข้าบ้านเมืองเป็นปกติ
 พร้อมมุดเรียบร้อยแล้ว โภยจ๊กจะคิดอ่านจัดแจงกระทำประการใด
 ก็จะได้โดยง่ายสะดวกทุกประการ ข้อความทั้งนี้ โภยจ๊กเห็นข้างหน้า
 ข้างหลัง แล้วก็จะไม่หนักแรงทแถมถั่วทหาร การก็จะสำเร็จโดยเร็ว
 ถ้าพระอินทร์ ธิบาล, หลวงดบบาดาด, หลวงดีดีดี มายินดี
 กذبคนไปแล้ว ก็จะได้เลิกทัพใหญ่กลับไปตั้งพักราชการอยู่ณเมือง
 พระตะบอง ทกของพระนรินทรโยธา ปลัดเมืองพระตะบองนั้น จะต้อง
 ถอนหนังสือลงไปพูดจาบอกกล่าวแก่พระยาพระเขมร ราษฎรเมือง
 พนมเพ็ญให้รู้ราชการว่า สองพระนครเป็นทางพระราชไมตรีแก่กัน
 อย่าให้เกิดรบพุ่งฆ่าฟันแก่กองทัพญวนสืบไป ขอให้โภยจ๊กจัดญวน
 ทมดีดีดีบุญยากำกับลงไปกับพระนรินทรโยธา ปลัดเมืองพระตะบอง
 พระยาพระเขมรหัวเมืองทั้งปวงจะได้เห็นเบเนทเชือกถอตามหนังสือแฉะ
 ถอยคำพระนรินทรโยธาปลัด ถ้าแฉะหนังสือที่ โภยจ๊กส่งไปเมืองเว้
 พระเจ้ากรุงเวียตนามจะโปรดความมาประการใด จะได้มีหนังสือ
 บอกไปมาให้รู้ราชการด้วยกันทั้งสองฝ่ายโดยเร็ว แฉะข้อความใน
 หนังสือซึ่งมีมาทั้งนี้ ด้วยห้ามญวนทรูแปดหนังสือต้นที่ชัดเจนไม่
 หนังสือไทยแปดเป็นเขมร หนังสือเขมรแปดเป็นญวน ความจะ
 เหยียดเกินประการใด อย่าให้โภยจ๊กถ้อยโทษน้อยใจเลย หนังสือมา
 ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด โทศก

ฉบับที่ ๔

ใบบอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

หนังสือเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก มาถึงพระยา
มหาอำมาตย์ ได้นำขณกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบใตฝ่า
พระของ ฯ

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าบอกเข้ามาแต่ก่อนว่า ข้าพระพุทธเจ้ากับ
นายทัพนายกองจะถอยทัพกลับเข้ามา ตังพังราชการ อยู่ณเมืองพระ
ตะบอง ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้พระยาสังฆโลก เจ้าเมืองโพธิสัตว์
พระ หลวง ขุนหมื่น นายไพร่ ๒๐๐ คน, เมืองตะคร้อนายไพร่
๒๐๐ คน, เมืองตรองนายไพร่ ๒๐๐ คน, เมืองหกตองนายไพร่ ๓๐๐
คน, เขากัน & เมืองนายไพร่ ๓,๓๐๐ คน ให้อยู่รักษาบ้านเมือง
ครอบครว, ตังพังราชการาดตระเวนอยู่ณเมืองโพธิสัตว์ แล้ว
ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดให้พระยาปราจินบุรีกับพระรามพิชัย, พระชนะ
รัตนชาติ, พระวิเชียตสงคราม, พระพรหมภักดี ขกรบตรีเมืองนครราช
สีมา ดาวท่าด่าน ดาวเมืองสุพรรณ ดาวเมืองดพบุรี เมืองอินทร์
เขากันนายไพร่ไทยดาวในกรงหัวเมือง ๓,๓๘๓ คน บินจ่ารง ๓ บอก
บินสัมมาทิวฐิ ๓ บอก บินฤทธิภาชัย ๓ บอก รวม ๕ บอก บิน
ใหญ่สำหรับเมืองพระตะบอง ๓๓ บอก กระสุน ๓ นิ้ว & นิ้ว ๒ นิ้ว
กึ่ง เขากัน ๓๒ บอก บินหามแดน ๓๐ บอก บินคามคีดา ๓,๕๐๐

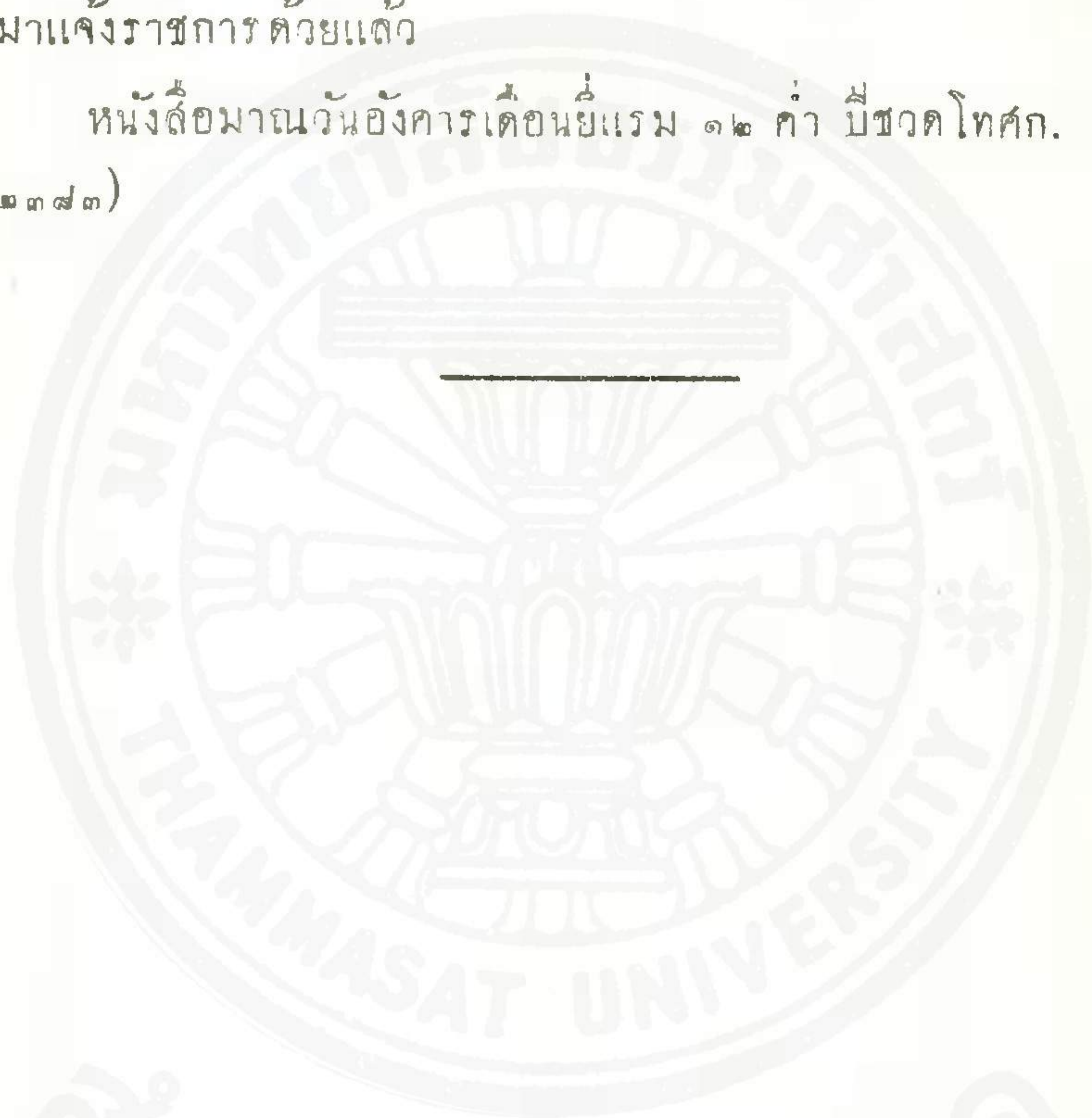
บอก ดินดำหนัก ๓๐ หาบ ให้ตั้งค้ำยมีนอยู่ณบ้านจำอยู่ ๓ ค้ำย ทาง
 ไกลกับเมืองโพธิสัตว์ ๘๐๐ เส้น เกล็ดอกจะมีราชการเมืองโพธิสัตว์
 ระยะทางไกลกัน จะได้รับเพิ่มเติมอุดหนุนไปช่วยกันให้ทันท่วงที ทั้ง
 จะได้อาศัยสระเบี่ยงอาหารไกลกันกับนางด้านนทรี ได้ให้ชนชาวใน
 ค้ำยญวนมาได้ในค้ำยใหม่ ณเมืองโพธิสัตว์ ได้ชาวदार ๓๓๐ เกวียน
 ชาวเบ็ดอก ๑๒๐ เกวียน จะได้แจกจ่ายกองทัพเขมรครอบครวัเขมร
 รับพระราชทานต่อไป กับตั้งของ ๆ ญวนมอบให้ปืนใหญ่เหล็ก
 กระสุน ๒ นวกิ่ง ๓ บอก ปืนใหญ่ทองกระสุน ๒ นิ้ว ๒ บอก รวม
 ๕ บอก, ปืนหามแค้นเหล็ก ๒๓ บอก ทอง ๓๓ บอก รวม ๓๖ บอก,
 ปืนคาบศิลาตีเครื่องพร้อม ๒๘ บอก มีแต่ดากต้อง ๔ บอก รวม
 ๓๒ บอก, ปืนคาบชู้ด ๒๘๐ บอก รวมปืนคาบศิลาคาบชู้ด ๓๓๒
 บอก กระสุนปืนใหญ่ ๒ นิ้ว ๓ นิ้ว ๔ นิ้ว ๓,๐๓๓ กระสุน, กระสุน
 หามแค้น ๓,๕๓๔ กระสุน, กระสุนคาบศิลา ๓๖,๒๒๐ กระสุน, ดินดำ
 หนัก ๓๔ หาบ ๓๓ ชั่ง, ดินประสีงขาวหนัก ๒๖ หาบ ๘๐ ชั่ง
 สู้พณถิ่นหนัก ๕ หาบ ๔๓ ชั่ง, คาบยาว ๕ เต็ม คาบสั้น ๒ เต็ม
 รวม ๗ เต็ม ช้องโหม่งใหญ่ ๓ เต็ม ๒ รวม ๓ ใบ, เหล็กก้อน
 ๓๔ ก้อน เตี้ยม ๓๒ เต็ม ขวานหมู ๓๓ เต็ม ผาด ๓๒๐ อัน, ทวน
 มีด้าม ๓,๐๖๓ เต็ม ไม่มีด้าม ๒๐ เต็ม, รวม ๓,๐๘๓ เต็ม พลุ
 ๒๕ บอก, ใต้ชวาก ๓๒๘ ดอก ใต้ใหญ่ ๔ ดอก, ชวากหุดุมเหล็ก
 ตัดกระดาน ๕๘ แผ่น เชนงไม้ ๑๘๖ เชนง, ลูกหน้าไม้ได้ปดายเหล็ก

๓๘๐ ปี, ได้ ๔๘ บาน แต่ครอบครวเมืองชดุง เมืองครอง เมือง
 ตะครือ ๓ เมืองนโกล์ท่ากระพงหลวง ท่ากันจอก เป็นที่โกล์ทพเรือ
 ญวนไปมาจะได้ใจไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ผู้นครครอบครวมาไว้
 ณเมืองโพธิ์สัตว์ ได้ให้แต่นายไพร่ชายฉกรรจ์ผลัดเปลี่ยนกันลาด
 ตระเวนรักษาบานเมืองค่านทางไวทั้งสามเมือง แต่คนเมืองบริบูรณ์
 เมืองดาตปะเอี้ยนนี้ ให้อยู่รักษาครอบครวตามบ้านเมืองก่อน ถ้ามี
 ราชการให้ยกมาช่วยบรรจบเมืองโพธิ์สัตว์ให้สิ้น ณวันเดือนยี่
 แรม ๗ ค่ำบ็ชวดโทศก ข้าพระพุทธเจ้ากับเจ้าพระยานครราชดีมา
 นายทัพนายกองได้ถอยกลับ เข้ามาฟังราชการอยู่ณเมืองพระตะบอง
 ถ้าราชการเรียบร้อยอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะให้เจ้าพระยานครราช
 ดีมา ทพหัวเมืองดาวทั้งปวงเด็กกตบคนไปบ้านเมือง ถ้าญวนจะมี
 หนังสือมาถึงข้าพระพุทธเจ้าณเมืองพระตะบอง ไม่มีผู้ใดทรู้อย่าง
 ชรรมนิยม จะได้พุดจาโต้ตอบกับญวน ถ้ามีที่จจะรู้แปดหนังสือญวน
 สั้นทักขัดเจน ณเมืองพระตะบองก็ห้ามไม่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
 พระราชทานพระยาพิพัฒน์ โภษานอกราชการ กับด้ามแปดหนังสือ
 ญวนออกไป ณเมืองพระตะบอง จะได้พุดจาแปดหนังสือญวน
 ต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งต้นหนังสือสัญญาญวนฉบับ ๓, ถ้าเนา
 ข้าพระพุทธเจ้ามีไปถึงเสนาบดีผู้ใหญ่เมืองเว้ฉบับ ๓ มอบให้
 เจ้าหมื่นสรพรเพชฌัญญกัต, หลวงนายสิทธิ์ นายเวนมหาตเด็ก หมื่น

๑๘

ราชฤทธิ์ ตำรวจนอกชวา, หมั้นจินตารักษ์ ตำรวจสันตมชวา เข้า
มาแจ้งราชการด้วยแล้ว

หนังสือมาณวณ้องการเดือนยี่แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะชวตโทศก. (พ.ศ.
๒๓๗๓)

เจ้าพนักงานหอสมุด

ฉบับที่ ๕

คำให้การฉนวน

กองพระยาสังขโลกส่งมาให้แม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการ

ณวันเดือนยี่แรม ๘ ค่ำปีชวด โทศก ได้ตามฉนวนทั้ง ๓๐ คน ซึ่ง
หนีชนมาแต่ค่ายเมืองพนมเบญญ์ให้การว่า ราชการอยู่ที่รักษา
ค่ายพนมเบญญ์นั้นชื่อของจันดน์บิน ๓ องค์ภอดน์บิน ๓ สองคนมีไพร่ฉนวน
ประมาณ ๓,๐๐๐ คน แล้วองแม่ทัพชนมาใหม่ชื่อของท่าตานไตทาน
มีไพร่ฉนวน ๕๐๐ คน ขึ้นไปบนแต่ณวันเดือนยี่แรมค้ำหนึ่ง ว่าไป
ตามองเตียนกญุ หาทราบว่าจะไปด้วยราชการตั้งใดไม่ เมื่อครั้งก่อน
องเตียนกญุทำหนังสือให้ไปล่อดวงฉนวนครัวแต่บ้านต่าง ว่าเขมรไม่
มีโทษอะไรกับฉนวน แล้วเขมรชวนกันพาบุตรภรรยาหน้ทั้งบ้านเรือน
ข้าวของเสี้ยเป็นอันมาก ให้ครัวฉนวนขึ้นมาเอาข้าวของเขมรททงไว้
ครั้นพวกฉนวนขึ้นมาถึงค่ายเมืองพนมเบญญ์แล้ว ให้ชักเอาแต่ชาย
ฉกรรจ์ไว้ ผู้หญิงนั้นไว้ให้อยู่รักษาเรือ ผู้ชายนั้นให้รักษาค่ายเมือง
พนมเบญญ์ทั้งกต่างวันกต่างคืน แล้วจ่ายข้าวสารให้กินหาอิมไม่ลำบาก
นัก จึงพากันหนีมาทหลังอีกเป็นอันมาก องเตียนกญุ องเคดกกับอง
โดยองกายขึ้นไปตั้งอยู่เมืองกระพงสวาย เมืองกระพงหนึ่ง แต่ก่อนนั้น
หายไ้หาทราบจ้วราชการเป็นประการใดไม่ แล้วเรือครัวเขมรฉนวน
ให้รอประทุนเสี้ยเอาเป็นเรือรบ ได้ตามฉนวนๆ ให้การว่าทราบความ
แต่เท่านั้น

ฉบับที่ ๒ คำให้การนายญวน

ณวันเดือนยี่แรม ๓๐ ค่ำปีชวดโทศก ศักราช ๑๒๐๒ ได้ถาม
ญวนตัวนาย ๒ คน อองกายเหียบกับไพร่ญวน ๓๐๒ คนให้การว่า
หนีมาจากเมืองพนมเบญญมาด้วยกนทงหนบ้านเรือนอยู่เมืองไซ่ง่อน
เป็นคนทำไร่ทำกิน อองผู้ใหญ่ให้ข้าพเจ้ามาทงหนว่ามาให้ทำค่ายเมือง
ไซ่ง่อน ครั้นไม่เห็นทำค่ายให้ทำเรือน & หดงกับรวให้เจ้าผู้หญิง ๓
องค์อยู่ แล้วจับข้าพเจ้าได้เรือแ่งโอแ่งทรายมาณเมืองพนมเบญญ แต่
ณเดือน ๓๓ ขางชน อยู่กว่า ๓ เดือนมาแล้ว ๆ ให้ทำค่ายชนิด
ระมัดระวังทงกลางวันกลางคืน จำยข้าวให้กินก็ไม่พอ และญวน
กองทัพกับญวนครัวเมืองพนมเบญญ เกิดความขัดงรากตายเต็มอทุกวัน
เป็นอันมาก และข้าพเจ้าได้ยินลือว่าทัพไทยยกมาเมืองโพธิสัตว ทัพ
ญวนรบแพ้ทัพไทย ญวนเข้าหาทัพไทยเสียสิ้น ว่าขางทัพไทยเอ็นดู
มิได้ฆ่าฟันแต่ล็กคนหนึ่งก็ปล่อยไปเสียสิ้น และข้าพเจ้าได้ยินว่ากอง
ทัพไทยยกไปด้วยกนทงกับเขมรด้อมบ้องกนทงทุกทาง ข้าพเจ้าวิตกกถัดจะ
ทนไม่ไหวจึงพากนหนเข้ากน ๓๒๐ คน พดตกนเสีย ๕๒ คน นายทัพ
นายกองจับเขมรได้ ๓๘๐ คนทงข้าพเจ้า แต่ไพร่ญวนซึ่งอยู่ในค่าย
เมืองพนมเบญญนจะหนีมาทงหวดงข้าพเจ้าออกเป็นอันมาก จำนวนไพร่
ญวนในค่ายประมาณ ๓,๐๐๐ เศษ อองเหียบตาน อองคกโบเป็นผู้

ใหญ่ เมื่อวันเดือนยี่แรม ๘ ค่ำ ข้าพเจ้าเห็นองค์กบกับไพร่จวน
 ๕๐๐ คน เรือแ่งโอเรือแ่งทราย เรือมันดองกับเรือคร้วจวน แลว
 ดงไปเมืองไซ่ง่อนเป็นอันมาก ราชการข้างจวน ข้าพเจ้าเป็นนายได้
 ๒๔ เห็นแต่เท่านั้น

เจ้าพนักงานหอสมุด

ฉบับที่ ๗

ใบบอกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)

หนังสือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ส่งมุนายก มาถึงพระยามหา
อำมาตย์ ได้นำขณกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละออง
ธุลีพระบาท ด้วยข้าพระพุทธเจ้าบอกมาแต่ก่อนว่า ให้พระฤทธิ
สงครามนำพระยาพิบูลยราช พระยาสุริโยไทย พระยาวงษาธิบดี
พระสุรินทรธิบดี พระราชานุชิต พระมหานุชิต พระฉิกเคโซ พระ
ชิตสงคราม พระไกรสร พระดำอางส์ตรี กับหนังสืออักษรเขมร
๑๘ ฉบับ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบถวายบังคมขอ
พระองค์ด้วงออกไป ครอบครองพระยาพระเชมรอาณาประชาราษฎร
แจ้งมาในบอกข้าพระพุทธเจ้าแต่ก่อนนั้นแล้ว ครั้นวันเดือน ๓
ขึ้น ๑๐ ค่ำมีชวดโทศก พระยาดี๋หราชเดโซ หลวงเทพนทร์ เชิญทอง
ตราพระราชดี๋ห์ โปรดเกล้า โปรดกระหม่อมออกไปถึงข้าพเจ้านาย
ทัพนายกอง ทรงพระมหากรุณาโปรดพระราชทานให้พระองค์ด้วง
ออกไปครอบครองบ้านเมืองอาณาประชาราษฎร บังคับบัญชาพระยา
พระเชมรทั้งปวงสืบแล้ว จะได้ยกย่องพระบวรพุทธศาสนาให้เป็นที่พึ่ง
กับบรรดาเขมรทั้งปวงสืบต่อไป ส้มเต๋จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ได้พระราชทานเครื่องยศถาศักดิ์
และเครื่องอุปโภคสำหรับเกียรติยศแก่พระองค์ด้วง กับพระแก้วมรกต
น้ำหนัก ๕ หนวทรงเครื่องทองคำองค์หนึ่ง ฟ้าไตรเหนือดี๋ ๑๐ ไตร กับเครื่อง

บรிகขารพร้อม ข้าพระพุทธเจ้าจะได้จัดแจงให้แก่พระองค์ด้วงถวาย
 พระสงฆ์ ที่จะตั้งเป็นราชาคณะฐานานุกรม แล้วให้ข้าพระพุทธเจ้า
 ทำหนังสือประกาศบอกไปถึงพระยาพระเชมรเจ้าเมืองกรมการทั้งปวง
 ให้รู้ความทั่วกันว่า พระยาพระเชมรพร้อมใจกันมีหนังสือให้พระยา
 พิบูลยราช พระยาสุริโยไทย พระยาพระเชมรเข้ามาขอพระองค์ด้วง
 ออกไปเป็นเจ้าครอบครองบ้านเมืองราชฎรทั้งปวง พระยาพิบูลยราช
 พระยาสุริโยไทย พระยาพระเชมรเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
 แจ้งราชการณกรุงเทพพระมหานครแล้ว สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทรงพระมหากรุณาเมตตากับ
 เชมร โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระองค์ด้วงออกไปเป็นเจ้าเชมร
 ดับวงศ์ษัตริย์ในแผ่นดินเมืองเชมรต่อไป อย่าให้ผู้นิยมเจ้านาย จะ
 ได้ช่วยกันยกย่องพระพุทธศาสดาขึ้น อย่าให้พระพุทธศาสดาสาบสูญ
 แต่เมืองเชมรทุกวันนฤพนงคงอยู่เมืองพนมเปญ จะต้องตั้งบ้าน
 เมืองให้พระองค์ด้วงอยู่เมืองโพธิสัตว์ ๆ ใกล้กับเขตต์แดนกรุงเทพ
 พระมหานคร จะได้ช่วยทำนุบำรุงไปกว่าเมืองเชมรจะได้เป็นบ้านเมือง
 เป็นที่พึ่งพระพุทธศาสดาขึ้นได้ ให้พระยาพระเชมรมีความรักใคร่เสีย
 คายพระพุทธศาสดา รักษาชาติสัมมาทิษฐิ อย่าให้อ้ายญวนชาติมิจฉา
 ทิษฐิครอบงำบ้านเมืองต่างพระพุทธศาสดาเสีย ให้พร้อมมูลกันทำ
 ราชการต้านทานสู้รบญวนให้แข็งแรง ไว้ชื่อเลี้ยงให้ปรากฏเป็น
 เกียรติยศอยู่ในแผ่นดินเมืองเชมร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรง

ตั้งเคราะห์กัณฑ์แผ่นดินเมืองเขมร ให้เป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธรูปประดิษฐานตาม
 เดิม จะได้เป็นกองการกุศลผดประโยชน์แก่บรรดาเขมรดับไปภาย
 นาน จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเงินตราเสียให้
 พระยาพิบูลยราช พระยาสุริโยทัย พระยาวงษาดีศรี พระซีกเคโซ
 พระสุรินทรสมบัติ พระซีกสงคราม พระไกรสรมหาศไทย พระดำอาน
 ดีศรี พระมหานุชิต หลวงไกรสรนอกราชการ พระยาซีกโกษา
 สงครามเมืองพนมเปญ ขุนหมื่น ๗ คนไพร่ ๓๐ คน ตามลำดับ
 ยศถาศักดิ์พระยาพระเชมรผู้ใหญ่น้อย กับพระราชทานเงินตรา ๑๐๐
 ชั่งคนโทบญี่ ๓๐ ใบ รัตคตหนามขนน ๒๐ สาย เตื่อแพรต่างดี ๗๐
 ศิว เตื่อกระบวนใหม่ ๓๐ ศิว เป็นเตื่อ ๓๐๐ ศิวออกไปพระราชทาน
 ให้ข้าพระพุทธเจ้า สำหรับจะได้ใช้สอยแจกจ่ายให้บรรดาพระยา
 พระเชมร จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระยาดีหราชเคโซ
 หลวงเทพนทร ขุนหมื่น ๓๓ คน ไพร่ ๓๕ คน เข้านั้น ๗๐
 คน หญิงม่าย ๕ คน หญิงคนใช้ ๓๓ คน เข้านั้น ๑๗ คน
 เข้านั้นกับชายหญิงนายไพร่ ๘๗ คน กับพระยาพิบูลยราชพระยา
 พระเชมร นาย ๑๕ ไพร่ ๓๐ เข้านั้น ๕๕ คน ออกไปทาง
 บกให้เป็นเกียรติยศกับพระองค์ดวง โปรดให้มีพระราชโองาทพระ
 ราชทานพระองค์ดวงออกไป ข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองพร้อม
 กัน ได้กราบถวายบังคมต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้รับพระราช
 ทานตั้งของนอกห้องตรา ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทาน

ออกไปนั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้
 ครั้นวันพฤหัสบดีเดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำปีชวดโทศก พระยา
 ราชโยธา พระยาภิรมย์ราชา บอกรำคำเนิ่นท้องตรากับกระแด้พระ
 ราชดำริตั้งต่อตามระยะออกไปณเมืองบัตบอง ในท้องตราค้น
 กระแด้พระราชดำริ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมไปถึงข้าพระพุทธเจ้า
 นายทัพนายกอง ว่าซึ่งทำคุณไว้กับญวนปล่อยให้รอดชีวิตไปหา
 เดี่ยวเปล่าไม่ เป็นผลประโยชน์ในราชการอยู่ แต่ว่าเขมรรู้ว่า
 ข้าพระพุทธเจ้า ปลดปล่อยญวน ในที่ด้อมไป เขมรจะยินดี หรือจะไม่
 ชอบใจ ถ้าเขมรยินดีด้วยแล้วเขมรคงจะนับถือ ถ้าเขมรไม่ชอบ
 ใจ เขมรจะเข้าใจว่าก่ดัวญวนไม่รบพุ่งปลดปล่อยญวนไปนั้น เขมรเสีย
 ใจก็ให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดอ่านพูดจา กดบกด้อน แก่ความ เดี่ยวให้
 ด้วิตกกของเขมร ให้เขมรเห็นความว่าหากดัวเกรงฝีมือญวนไม่
 ปลดปล่อยญวนในที่ด้อมไปจะผ่อนการรบพุ่งให้รอดงแต่พอจะให้เขมรตั้ง
 ด้ได้ คิดอ่านไปอย่างนถาญวนหงเซือกก็เป็นประโยชน์ มีคุณกับ
 เขมรอยู่มาก ให้ข้าพระพุทธเจ้าพูดจาให้เห็นเป็นความดีกับเขมร
 อย่าให้เขมรเสียใจหมิ่นประมาณได้ แต่การซึ่งจะทำให้เป็นไมตรี
 ไว้กับญวนนั้น เห็นหาเป็นไมตรีตัดอดยัดยาวไปได้ไม่ อดตัดก
 อดอันผู้เป็นแต่ นายทัพนายกอง แม่ทัพใหญ่ญวนผู้สำเร็จราชการก็ยังมี
 มี่อยู่ เมืองเขมรเป็นที่ปรารถนาของญวน ญวนรักเมืองเขมร

มากนัก ญวนได้ผลประโยชน์ในแผ่นดินเมืองเขมรก็มาก ญวนจะ
 ๕ ทงเมืองเขมรก็มีความเจ็บช้ำ ญวนหาปด้อยเมืองเขมรไม่ ญวนจะ
 ๕ ทำแต่ที่อยู่ว่าจะเป็นไมตรีกับไทย ญวนจึงย้ายรบถวนเขมร เขมร
 ๕ จะมาพึ่งข้าพระพุทธเจ้า ๆ ก็จะต้องช่วยเขมรให้เต็มมือ เขมรจะไม่
 กัดบใจเข้าหาญวน ถ้าไพร่พลกองทัพเป็นแค่ดาวเขมรบ้างตงมาก
 ๕ ไม่แข็งแรงจะสู้รบญวนไม่ได้ จะขอนายทัพนายกองผู้ใดที่จะใช้สู้รบ
 ๕ ได้ ไพร่พลกองใดที่แข็งแรงจะต้องการอีกตั้งพันหาพัน ก็ให้ข้าพระ
 ๕ พุทธเจ้าบอกขอเข้ามา จะได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อุดหนุน
 ๕ เพิ่มเต็มออกไป จะได้ช่วยกันรบพุ่งญวน เอาชัยชนะญวนให้จงได้
 ๕ แล้วให้ข้าพระพุทธเจ้า คิดอ่านเอาเขมรเก่าที่มีสติปัญญาไว้ใจได้
 ๕ ให้แยกไปกำกับพระยาพระเขมรที่ตั้งคองเป็นนายทัพนายกองอยู่ทุกแขวง
 ๕ เมืองเขมร จะโดยวิธีให้สู้รบญวนให้แข็งแรงกว่าจะแตกร้างขาด
 ๕ กัน ไม่กัดบใจเข้าหาญวนอีกได้แล้วก็เป็นที่ไว้ใจได้อย่างหนึ่ง เมื่อ
 ๕ แดกถ้าตั้งญวนมาก กำตั้งเขมรน้อย เขมรสู้รบกับญวนเคียว
 ๕ ชับไปมีได้ก็ต้องพาครอบครัวถอยร่นเข้ามา ถ้าข้าพระพุทธเจ้า
 ๕ คิดได้ตรงนแฉกก็จะดี ครอบครัวเขมรข้าพระพุทธเจ้าพิทักษ์รักษา
 ๕ ทำนุบำรุงไว้ได้แล้ว จะเอาฉกรรจ์เขมรเข้าสู้รบทำศึกกับญวนต่อ
 ๕ ไป การก็จะเบาแรงทแถมตัวทหารไพร่พล ให้ข้าพระพุทธเจ้าศิริ
 ๕ ครอบราชการให้รอบคอบ ควรจะได้ราชการบ้านเมืองไพร่พลเขมร
 ๕ ประการใด ก็ให้คิดไปตามท่วงที่ราชการ ๆ ครองจะคิดพุดจาเป็น

ทางไมตรีกับญวนโดยจริงก็ดี จะเป็นไมตรีโดยอุบายก็ดี และการ
 ต้องสู้รบประการใดก็ดี ก็ตามแต่บัญญัติความคิดของข้าพระพุทธเจ้า
 ให้ข้าพระพุทธเจ้ารักษาพระองค์ด้วงอย่างดวงแก้ว ในท้องตรา
 กระแสพระราชดำริ ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมออกไปมีหุดาย
 ประการนั้น ข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองได้กราบถวายบังคม
 ทราบเกล้า ทราบกระหม่อม ในท้องตรากระแสพระราชดำริทุก
 ประการแล้ว ซึ่งทรงพระมหากรุณา โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 พระราชทานโทษข้าพระพุทธเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงไปในท้องตรา
 กระแสพระราชดำริ ให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณปฤกษา
 หารอกับนายทัพนายกองแต่จะเอาบ้านเมืองไพร่พลเขมรให้จงได้ อย่า
 ให้เขมรได้ไปกับญวน พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้า
 รับพระราชทานข้อความในท้องตรากระแสพระราชดำริ ปฤกษา
 นายทัพนายกองเห็นว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 พระราชทานให้พระองค์ด้วง ไปเป็นเจ้าครอบครัวของบ้านเมืองพระยา
 พระเชมร อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง อยู่ณเมืองโพธิสัตว์ จะเอา
 เมืองโพธิสัตว์เป็นเมืองใหญ่ เมืองโพธิสัตว์ก็ยังไม่ราบเป็นบ้าน
 เมืองแน่นหนาเป็นที่ไว้วางใจได้ จะต้องรับพระราชทานคิดทำบ้าน
 เมืองโพธิสัตว์ให้มั่นคงก่อน ครั้นจะจัดแจงให้ทำบ้านเมืองขึ้นใน
 เดือนยี่เดือน ๓ นี้ สะเบียงอาหารก็ยังไม่สดชื่นข้าวที่ได้อุ่นในค้ำย
 ญวนเมืองโพธิสัตว์ ก็รับพระราชทานเอาไว้พอจะได้แจกจ่ายแจก

จาน เสด็จพระยาพระเชมรครอบครวเมืองโพธิสัตว์เมืองชนกับเมือง
 โพธิสัตว์ ทั้งพระยาพระเชมรที่จะดำมิกัด ส้มครเข้ามาอยู่กับ
 พระองค์ดวง ดะเบียงอาหารที่จะเสวยกองทัพซึ่งจะยกออกไปทำบ้าน
 เมืองรักษาเขตต์แดน จะไปปลุกยั้งนางไวท์เมืองโพธิสัตว์ ข้าพระ
 พุทธเจ้าได้ให้ไปจัดซื้อข้าวเมืองพนมคก เมืองสวายจิต เมืองมณฑ
 บรี เมืองอรัญประเทศ จะได้ให้เรือชนผ่อนข้าวออกไปให้พอ
 จับจ่ายกองทัพ ๆ ที่จะทำบ้านเมืองยังอยู่กับข้าพระพุทธเจ้า กอง
 กรุงเทพพระมหานคร ทพเมืองนครราชสีมา ไปอยู่ค่าย จะอยู่ไป
 กับพระยาเด่นาภเบศร์ทรงอยู่ที่เมืองบัตบองนายไพร่ ๕๐๐๐ คนเศษ จึง
 จะยกออกไปทำบ้านเมืองที่เมืองโพธิสัตว์ณเดือน ๔ นี้ให้แน่นหนามั่นคง
 จะได้ผ่อนเอาปืนใหญ่ห้อยกระสุนดินดำออกไปไว้ให้มาก เป็นที่ไว้
 วางใจได้ จึงจะให้พระองค์ดวงออกไปอยู่เมืองโพธิสัตว์ เมืองเชมร
 หัวเมืองชนกับเมืองเชมรถึง ๓๐ หัวเมือง ไพร่พลก็มากแล้ว ข้า
 พระพุทธเจ้าได้ให้พระองค์ดวง มีหนังสือพระองค์ดวงบอกไปให้
 พระยาพระเชมรเจ้าเมืองทั้งปวง ใจความว่าทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาลี้หราชเตโชพาพระองค์ดวงออกมา
 ถึงณเมืองบัตบอง ให้เจ้าเมืองกรมการเข้ามารับน้ พระองค์ดวงจะ
 ได้ไปครอบครองบ้านเมือง ถ้าเจ้าเมืองกรมการยังสู้ บกกับญวน
 ราชการติดพันอยู่ ก็ให้แต่งบุตรหลานเข้ามารับพระองค์ดวงณ
 เมืองบัตบอง จึงจะได้เป็นเกียรติยศกับพระองค์ดวง แต่ราชการที่

ญวนกับเขมรแตกร้างวิวาทสู้รบกันครั้งหนึ่ง เขมรที่พากันเข้ามาพึ่ง
 พระบรมโพธิ์สมภารสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตั้งใจทำราชการสนอง
 พระเดชพระคุณ คิดค้นเอาแผ่นดินเมืองเขมรมาเป็นขอบขันชเส้มา
 ตามเดิมก็มากหลายเมือง เขมรที่ยังเข้าอยู่กัญวนก็หลายเมือง
 จะไว้ใจว่าเขมรแตกร้างกับญวนทั้งสิ้นยังหาได้ไม่ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
 พุดจาเป็นไมตรีไปกับญวน ถ้าญวนไปประชุมปลุกษาหาหรือพร้อม
 กัน ญวนก็จะยินดีเป็นไมตรีกับไทยโดยสุจริต ญวนก็จะเลิกถอย
 ททัพไปจากเมืองพนมเบญญตามสัญญา ถ้าญวนพุดจาเป็นกตอุบาย
 แต่พออย่าให้กองทัพไทยยกอุดหนุนไปช่วยเขมร ญวนก็จะรักษา
 แผ่นดินเมืองพนมเบญญไว้เหมือนแต่ก่อน ที่ข้าพระพุทธเจ้าปด้อย
 ญวนในค่ายเมืองโพธิ์สัตว์ กذبคั้นไป พระยาพระเชมรราชฐรที่
 เมืองโกตมาพร้อมกันอยู่กัญวนที่เมืองโพธิ์สัตว์ ทราบว่าข้าพระพุทธเจ้า
 พุดจาเป็นไมตรีกับญวน แต่พอจะให้ญวนรอกการที่จะสู้รบกับเขมร ๆ
 จะได้ตั้งตวจิตแจ่งสะเบียงอาหารรักษาครอบครัวไว้ให้มั่นคง ก็มี
 ความยินดีพร้อมมุดกัน แต่พระยาพระเชมรที่เมืองโกต ข้าพระ
 พุทธเจ้าได้มีหนังสือบอกขอราชการไปให้ทราบหลายเมือง จะยินดี
 หรือจะเสียใจหมีนประมาณประการโดยยังหาทราบเกล้าทราบกระหม่อม
 ไม่ แด้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระ
 พุทธเจ้าจัดขุนนางเขมรเก่า ให้ออกไปกักับพระยาพระเชมรหัว
 เมืองทงปวง ทตั้งควเป็นนายทัพนายกองให้ยกเข้าพระยาพระเชมร

รมด้วยญวนให้แข็งแรง ให้เขมรกับญวนแตกร้างกันจึงได้นั้น ข้าพระ
 พุทธเจ้าให้พระยาตั้งขโถกคนเก่า พระนรินทร์ โยธาปลัดเมืองบัตบอง
 ออกไปพูดจาชักชวนพระยาพระเขมรทางเมืองพนมเปญ ให้มีความ
 อุตสาหะสู้รบกับกองทัพญวน ให้พระเส่นาราชกุเซน พระองค์แก้ว
 กรมการเมืองนครเตี้ยมราบไป กำกับยั่วเย้าพระยาพระเขมร ให้สู้รบ
 กับญวนทางเมืองสโทองเมืองกระพงสวาย ราชการที่จะคิดทำผิดของ
 พระเดชพระคุณ ให้บ้านเมืองเขมรรวบรวมเป็นปรกติ เกิดออกจะ
 ยืดยาวต่อไปจะไว้ใจแก่ราชการยังไม่ได้ ด้วยญวนก็ยังคิดพูดจา
 เกิดยกด้อมทำศึกสงครามกับเขมรคิดพันไปอยู่ เกิดออกญวนจะ
 ยกกองทัพทุ่มเทชนมากกระทำกับเขมรในฤดูหน้าเดือน ๘ เดือน ๘ บัดนี้
 ตรีศก เขมรจะต้านทานสู้รบกับกองทัพญวนไม่ได้ เขมรจะบอก
 ขอกองทัพเข้ามาณเมืองบัตบอง เรอรบตเมืองบัตบองกษัตริย์ เรือ
 ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าให้ตอชนไว้ที่เมืองบัตบอง เขมรช่างหมันทเมือง
 บัตบองก็ทำหมันฆ่าเหตักคตหมันหาได้ไม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดทัพ
 เรือให้ไปรักษาปากน้ำเมืองโพธิ์สัตว์ขัตต่านไว้ครั้น ได้สู้รบกับกอง
 ญวนยิงปืนใหญ่หน้าเรือได้ดาดะ ๒ นัดบ้าง ๓ นัดบ้าง กับคอกคาย
 หมันฆ่ารุกรว เห็นจะใช้ราชการต่อไปไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าตัดมาด
 ยาว ๘ วามาทำเป็นเรือศัรษะมิดโกนชนไว้ที่เมืองบัตบอง ๒ ลำ ได้เอา
 ปืนกระสุน ๓ นิ้ว ๕ นิ้วลงได้หน้าเรือยังล่องดู เห็นจะได้ราชการอยู่
 ข้าพระพุทธเจ้าจะขอรับพระราชทานนายช่างเรือดีสัก ๑๐ คน จะให้

ไปตั้งท่าเรือศิระมัต โคนที่เมืองอรัญประเทศ ยาว ๕ วา ๑๐ วา
 ๑๑ วา ไว้สำหรับราชการสัก ๔๐ ลำ ๕๐ ลำ ตามแต่จะได้อ่อน
 ด้วยไม้ใหญ่ยาวที่เมืองอรัญประเทศพอจะหาได้บ้าง ถึงฤดูฝนเดือน ๘
 เดือน ๙ ก็เอาเรือมาทางน้ำถึงเมืองบัตบองได้คดอง ซึ่งทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพระพุทธเจ้าไปถุษาราชการ
 กับ เจ้าพระยานครราชสีมา ๆ ก็ช่วยกราบทูลว่า บังคมดากลับไป
 เมืองนครราชสีมา แต่ณวันเดือน ๓ ขึ้น ๖ ค่ำปีชวดโทศก อากา
 เจ้าพระยานครราชสีมา บัวยครงน เกิดอกจะไม่หายเร็ว ข้าพระ
 พุทธเจ้าจะขอรับพระราชทานเจ้าพระยายมราชออกไปเป็นแม่ทัพบังคับ
 บัญชา นายทัพนายกองไพร่พล และพระยาพระเชมรหัวเมืองทั้งปวง
 คิตราชการรักษาสเขตต์แดนบ้านเมือง ครอบครองทางเมืองสี่ โทงเมือง
 กระพงส่วย กับกองทัพมอญไทยหัวเมือง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าบอก
 ขอเข้ามาแต่ก่อน ครองนจะขอรับพระราชทานสัก ๓๐๐๐ คน จะ
 ได้ยกออกไปกับเจ้าพระยายมราช โดยเร็ว ๓๐๐๐ คนก่อน กองทัพ
 ๒๐๐๐ คนนั้นจะขอรับพระราชทานไว้ ให้ฟังราชการอยู่ที่เมืองกะ
 บินทรบุรีให้พร้อมมุดก่อน ด้วยชาวที่จะเดียงกองทัพมาก ที่เมือง
 นครเสียมราบกัชัดสังยง ให้จัดชอ หนถ่าย อยู่ ถ้ามาราชการสัก
 สงครามหนักแน่นร้อนเร็วมาประการใด กองทัพ ๒๐๐๐ คนที่อยู่
 ณเมืองกะบินทรบุรีจะ ได้รับยกอดหนุนเจ้าพระยายมราชออกไปให้
 ทัพท่วงที่ อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าบอกมาแต่ก่อนว่า ได้มีหนังสือให้พระ

อินทร์ ธิบาลถือไปถึงพระยาราชนิภูต ด้วยข้อราชการทางเมืองโพธิสัตว์
 แล้วให้พระยาราชนิภูตนายทัพนายกอง จัดแจงผ่อนปรนกองทัพรักษา
 เขตต์แดนครอบครัว ทางเมืองส โทงเมืองกระพงสวายไว้ให้มั่นคง
 แจ่มมาในบอกข้าพระพุทธเจ้าแต่ก่อนนั้นแล้ว ครั้นณวันเดือน ๓ แรม
 ๕ ค่ำปีชวดโทศก พระอินทร์ ธิบาลเจ้ากรมพระตำรวจกดับมาถึงเมือง
 บัศบอง พระยาราชนิภูตมีหนังสือบอกราชการทางเมืองส โทงเมือง
 กระพงสวายว่า ณวันเดือนยี่แรม ๑๓ ค่ำปีชวดโทศก องญวน
 ในค่ายกระพงชม ให้ภาษากัด้ามญวนออกมาพูดจากับพระยามนตรี
 เสน่หาเจ้าเมืองไพรกะดี หดวงมนตรีพิมดกรมการเมืองนครเดียม
 ราม ว่าองตอเวียนญู องตัน จะใคร่พบพระยาเดโชเจ้าเมืองกระพง
 สวาย ให้พระยาเดโชเจ้าเมืองกระพงสวายไปหาที่หน้าค่ายญวน
 พระยาอภัยสงคราม หดวงรักษาเทพ จึงให้หดวงอนุรักษ์ภูเบศร์
 พระฤทธิภุชย์ พระยาลังฆะไป จะพูดกับองตอเวียนญู องตัน ๆ ให้
 แต่ภาษากัด้ามออกมาพูดจากับหดวงอนุรักษ์ภูเบศร์ พระฤทธิภุชย์
 พระยาลังฆะว่า องตอเวียนญู องตัน จะขอพบกับ พระยาเดโช
 หดวงอนุรักษ์ภูเบศร์ พระฤทธิภุชย์ พระยาลังฆะบอกภาษากัด้าม
 ว่าพระยาเดโชบ่วยมาไม่ได้ องตอเวียนญู องตันจะพูดกับพระยา
 เดโชประการใด ก็ให้มาพูดกับหดวงอนุรักษ์ภูเบศร์ พระฤทธิภุชย์
 พระยาลังฆะเกิด ภาษากัด้ามญวนก็เข้าไปในค่ายแล้วกดับออกมา
 บอกหดวงอนุรักษ์ภูเบศร์ พระฤทธิภุชย์ พระยาลังฆะว่า ให้กดับ

ไปเสียก่อน องตอเวียนภู องตันจะปลุกษาให้พร้อมกัน ได้ความ
 แน่ประการใดจึงจะได้บอกให้รู้ ครั้นณวันเดือนยี่แรม ๑๕ ค่ำปีชวด
 โทศก จึงให้พระภักดีสุนทรน้องพระยาเด่นนาราชกุเซิน พระวงษา
 ประเทศ พระยกบรมเมืองสังฆะไปฟังดูที่หน้าค่ายญวนตามสัญญา
 องตอเวียนภู องตันก็หามาพูดจาไม่ กับพระยาราชนิภูดจัดให้
 ส่นองอินายไพร่ ๒๕๐ คนอยู่คิตราชการ บ้องกันรักษาครอบครัวกับ
 พระยาเตโชณเมืองกระพงส่วย ให้พระยามนตรีเด่นหาไพร่กะตี
 พระยามนตรีเด่นหาเมืองกระพงเดียม อยู่กับพระยาเซตวาทฟ้า
 ทะตะหะณเมืองบาราย พระยาเด่นนาราชกุเซินนายไพร่ ๒๐๐ คน
 อยู่ฟังราชการณเมืองสโทอง พระวงษาประเทศนายไพร่ ๓๐๐ คนอยู่
 รักษาเมืองช้แครง จัดเอากองทัพหัวเมืองไว้กับพระยาราชนิภูด
 เมืองสุรินทร์ เมืองสังฆะ เมืองศ้สะเกษ เมืองเตชอุตม เข้ากัน ๓๐๐๐
 คน ด้วยสะเบียงอาหารที่เมืองสโทองก็ขัดสนหนักแล้ว ว่ากองทัพนอก
 กวามหนักหนักแตกไปบ้านเมืองก็เบื่อนันมาก กองทัพหัวเมืองยังอยู่แต่
 ๒๐๐๐ พระยาราชนิภูดนายทัพนายกองจึงถอยทัพลงมา ตั้งฟังราช
 การอยู่ณด่านพรมศกแขวงเมืองนครเดียมราบ กับตั้งญวน ๒๒ คน
 จีน ๒ คน พวกนั้นหนีจากค่ายกระพงสมจะไปบ้านเมือง กองตระเวน
 พระยาเซตวาทฟ้าทะตะหะ พระยาเตโชและเจ้าเมืองกระพงแดงจับได้

คำให้การยวนฉบับหนึ่งกับหนึ่งชื่อพระยาเดโชมีมาถึงจมีนสรเพื่อชญ
 ภักดีฉบับหนึ่ง ถึงพระยาเด่นาราชกเสนฉบับหนึ่ง หนึ่งชื่อพระปลัด
 แฉนทองพามาถึงพระองค์แถวฉบับหนึ่ง หนึ่งชื่อพระยาศรีธรรมมาชิ
 ราชถึงพระยาแฉนทองพาดฉบับหนึ่ง หนึ่งชื่อยวนมาถึงนายทัพนาย
 กองทางเมืองสโทงฉบับหนึ่ง หนึ่งชื่อเกิดยกต่อมพระยาพระเขมร
 ๓ ฉบับ เข้ากันทั้งหนึ่งชื่อยวนเขมร ๘ ฉบับ กับบันทึกของเหตุของ
 ยวนได้ไว้ในที่รบ กระสุนนวกกิ่งสองนวก ๖ บอก ส่งมาเมืองบัตบอง
 ที่พระยาราชนิภูตให้แค่นั้นของอี่แฉนพระยาเด่นาราชกเสนคุมไพร่นายตะ
 ลอยร้อยสองร้อยเศษ อยู่รักษาเมืองสโทงเมืองกระพงสวาย พระยา
 ราชนิภูตนายทัพนายกองกถอยทัพลงมาตั้งพงราชการอยู่ถึงด่านพรม
 ศก แขวงเมืองนครเดียมราบ โทดกับราชการที่จะคิดรักษาเขตต์
 แคนบ้านเมืองครอบครัวเขมรหนักแล้ว หนึ่งชื่อพระยาเดโชเจ้าเมือง
 กระพงสวายมีมาถึงพระยาเด่นาราชกเสน ก็ได้ความว่าพระยาเดโช
 เจ้าเมืองกระพงสวาย จะคิดรักษาเขตต์แดนครอบครัวไว้กันน้อยตัว
 เขตต์แดนเมืองกระพงสวายก็กว้างขวาง ทางทญวนจะยกกอง
 ทัพมาได้ก็หลายทาง แฉนว่าพระยาเดโชสามภักดี ส้มครเข้ามาฟัง
 พระบรมโพิศสมภารสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ตั้งใจทำราชการ
 ฉลองพระเดชพระคุณ จะให้ราษฎรครอบครัวเขมรได้อยู่เย็นเป็นสุข
 เกิดอกจะไม่สมความปรารถนาก็กลัวความผิดในราชการนัก ด้วยเรือ

ญวนชื่อองค์คกงชายชนมาใหม่ ๒๐ ต้า ออกยามขลุ่ยสงคราม
 ไปดาตตระเวน พบญวนคนหนึ่งได้พูดจากัน ญวนแจ้งความว่า
 อย่าให้เขมร ใ้ใจญวน จะคิดเอาเขมรแดนบ้านเมืองเขมรให้
 จงได้ ทูทวนนกาตั้งจุดแจ้งยกมาทางแซกั้นคานทางหนึ่ง ทางโงน
 เซอเคียนทางหนึ่ง เทยวส์กัศครอบครวัรักษาเขตต์แดนเมืองกระพง
 สวาย เมืองบาราย เมืองเชิงไพร เมืองกระพงเดียม ข้าพระพุทธ
 เจ้าทราบข้อความในหนังสือพระยาเดโชเจ้าเมืองกระพงสวาย ข้าพระ
 พุทธเจ้ามิใ้ใจกับราชการ ด้วยพระยาราชินิกุลก็ถอยทัพมาตั้ง
 พังราชการอยู่ด่านพรมศก ให้แต่พระยาเสนาราชกุเซินนายไพร่
 ๒๐๐ คนอยู่รักษาเมืองสโทง พระวงษาประเทศนายไพร่ ๓๐๐ คน
 อยู่รักษาเมืองซีแครง เกิดออกญวนจะยกจู่โจมมาตั้งมั่นดงที่เมือง
 สโทง เมืองซีแครง กันเอาเขตต์แดนไปได้ก็จะตั้งราชการไป
 ข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือไปถึงพระยานุภาพไตรภพเจ้าเมืองนครเดียม
 ราบ ให้ชักเอานายทัพนายกองไพร่พลในกองทัพพระยาราชินิกุล
 กับคนเมืองนครเดียมราบ ตามแต่พระยานุภาพไตรภพจะเกณฑ์
 เอาไปให้พอกับราชการ รับยกขึ้นไปให้ถึงเมืองสโทงโดยเร็ว อย่า
 ให้ทันญวนมาตั้งกันเอาเขตต์แดนไปได้ ให้พระยานุภาพไตรภพ
 กับพระองค์แก้ว ตั้งรักษาเขตต์แดนบ้านเมืองครอบครวั อยู่ทเมือง
 สโทงก่อน แล้วจะให้เจ้าพระยาบรมราชเป็นแม่ทัพใหญ่ ยกไป

คิดราชการทางเมืองสโทงเมืองกระพงสวาย ให้พระยาเด่นนาราชกุเชน
 ดันตงถั้นไปคิดราชการกับพระยาเตโชเจ้าเมืองกระพงสวาย จะได้
 พุดจาดักเตอนเอาใจพระยาเขมรไพร่พดทั้งปวง ให้สู้รบกับกองทัพ
 ญวนให้แข็งแรง ข้าพระพุทธเจ้าได้ลอกสำเนาตรากระแด้พระราช
 ดำริ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขึ้นไป ให้คิด
 ทำราชการรักษาเขตต์แดนบ้านเมืองเขมรไว้ ไปให้พระยานุภาพไตร
 ภพ พระองค์แก้ว และนายทัพนายกองทราบเกล้าทราบกระหม่อม
 ด้วยแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้มอบเงินตราให้พระยานุภาพไตรภพ
 ๑๓ ชั่ง จะได้จัดซื้อข้าวเจือจางกองทัพอย่าให้ขาดสน จะไม่ได้ถอย
 ทัพกลับมา อย่าให้เสียราชการไปแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ แดงก็ได้
 ให้พระยาณรงค์ชัย พระพรหมบริรักษ์ พระอินทร์ ชีบาต ไปจัดทัพ
 รักษาคนในกองทัพพระยาราชนิภูตให้พระยานุภาพไตรภพ แต่พระยา
 ราชนิภูต พระยาอภัยสงคราม หลวงรักษาเทพ ข้าพระพุทธเจ้าให้
 กตัญญูมาณเมืองบัตบอง จะได้ไปถูกษาหรือไต่เตียงไต่ถามค้ายญวน
 ซึ่งตั้งอยู่ณเมืองกระพงชม การควรที่จะทำไต่ไม่ได้ประการใด เจ้า
 พระยายมราชขึ้นไปถึงพร้อมกันแล้วจะได้คิดราชการต่อไป พระยา
 ณรงค์ชัย พระพรหมบริรักษ์ พระอินทร์ ชีบาต ได้กราบถวาย
 บังคมดาไปจากเมืองบัตบอง แต่ณวันเดือน ๓ แรม ๖ ค่ำปีชวด
 โทศก

หนึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือไปถึงพระยาเดโชเจ้าเมืองกระ
 พงส์วายนะบบหนึ่ง พระยาเซตวาทพาทะตะหะนะบบหนึ่ง พระยาราช
 เตะวะวาทพระยาจักรีนะบบหนึ่ง ใจความว่าญวนเข้าหากองทัพที่
 เมืองโพธิสัตว์ แจ้งความว่ามีใจเจ็บแค้นพระยาพระเชมรหัวเมือง
 ทังปวง เกิดสู้รบกับ กองทัพ ญวน ครังนี้ทเกิดว ทหารไพร่ พดแข็งแรง
 แแต่กองทัพพระยาเดโช พระยาเซต พระยาราชเตะวะ พระยาเดโช
 พระยาเซต พระยาราชเตะวะมีความประมาทไว้ใจเชื่อถือสติปัญญา
 ญวนให้เสียท่วงทีไปได้ ให้คิดระมัดระวังรักษาตัว ให้มั่นคงเอาใจ
 ทเกิดวทหารไพร่พดให้สู้รบกับกองทัพ ญวนให้แข็งแรง ข้าพระพุทธ
 เจ้าให้หัดวงแพ่งเมืองนครเดียมราบ ถือไปถึงพระยาเดโช พระยาเซต
 พระยาราชเตะวะ แต่ณวันเดือนยแรม ๑๓ ค่ำ ปี่ชวดโทศก ข้าพระ
 พุทธเจ้าได้ส่งญวน ๒๒ คน จีน ๒ คน เข้ากัน ๒๔ คน คำให้การ
 ของกายเหียบญวน กับต้นหนังสืออักษรเชมรพระยาเดโชเจ้าเมือง
 กระพงส์วายน มีมาถึงจมีนัสรรเพชญภักดีหัวหมื่นมหาตเด็กนะบบ
 หนึ่ง ถึงพระยาเด่นาราชกุเซนนะบบหนึ่ง หนังสือพระปลัดเด่นท้อง
 พามาถึงพระองค์แก้วนะบบหนึ่ง หนังสือพระยาศรีธรรมมาธิราชมา
 ถึงพระยาเด่นท้องพาดนะบบหนึ่ง เข้ากันหนังสืออักษรเชมร ๔ นะบบ
 หนังสือญวนมี อักษรเชมร ก่ากับมา ถึงนายทัพนายกองทางเมืองสโทง
 นะบบหนึ่ง มีมาถึงยกถ้อมพระยาพระเชมร ๓ นะบบ เข้ากันหนังสือ

ญวนหนึ่งต่อเขมร ๘ ฉบับ กับดำนําหนึ่งต่อข้าพระพุทธเจ้าคัดเอา
ข้อความในท้องตรากระแด้พระราชดำริ มีประกาศไปถึงพระยา
พระเขมรหัวเมืองทั้งปวงฉบับหนึ่ง เข้าบันทึกบิดตราให้หมื่นศรีสังหาร
ตำรวจ นอกซ้าย หมื่นวิเศษตำรวจ ต้นมซ้าย เข้ามาแจ้งราชการ
ด้วยแต่

หนังสือมาณจันทรเดือน ๓ แรม ๘ ค่ำปีชวดโทศก ศักราช
๑๒๐๒ (พ.ศ. ๒๓๔๓)

เจ้าพนักงานหอสมุด

ศรีบัญชา ผู้พิมพ์โฆษณา
พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ถนนบำรุงเมือง พระนคร